

Warszawa, 17 sierpnia 2023 r.

Prof. dr hab. Małgorzata Król-Bogomilska
Katedra Prawa Karnego
Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego

Recenzja
rozprawy doktorskiej Remigiusza Rosickiego
pt. "Karnomaterialne i kryminologiczne aspekty przestępstwa szpiegostwa w Polsce"
przygotowanej pod kierunkiem Prof. dr hab. Lecha Gardockiego

1. Podstawa opracowania recenzji

Na podstawie uchwały Rady Naukowej Instytutu Prawa SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w Warszawie została mi powierzona funkcja recenzenta pracy doktorskiej Remigiusza Rosickiego pt. "Karnomaterialne i kryminologiczne aspekty przestępstwa szpiegostwa w Polsce" (pismo wraz z rozprawą doktorską w wersji papierowej otrzymałam w dniu 17 lipca 2023 roku).

Praca ta została przygotowana w na Wydziale Prawa Uniwersytetu SWPS w Warszawie pod opieką naukową Promotora - Prof. zw. dra hab. Lecha Gardockiego.

2. Charakterystyka rozprawy

Już na wstępie należy podkreślić wysoką ocenę dokonanego przez Autora **wyboru tematyki** pracy. Praca została poświęcona problematyce przestępstwa szpiegostwa mającej szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa, obronności i interesów Państwa.

O wysokiej ocenie wyboru tematu przesądza fakt, że tematyka obrana przez autora obfituje w liczne zagadnienia budzące spory, co jest spowodowane istnieniem w jej obrębie licznych rozwiązań i pojęć niejasnych i w konsekwencji prowadzących do niejednołitości interpretacji. Tematyka związana z przestępstwem szpiegostwa jest polem, na którym szczególnie silne piętno odcisnęła epoka stalinizmu i późniejsze formy państwa autorytarnego epoki poststalinowskiej. Rozważania autora w zakresie odnoszącym się do historii prawa karnego w kontekście kryminalizacji i penalizacji przestępstwa szpiegostwa - zamieszczone w rozdz. II rozprawy i rozdzielenie ich na dwa okresy (dla których cezurę stanowi data wejścia w życie kk z 1969 - dostarczają wielu ciekawych i wnikliwych spostrzeżeń ukazujących ewolucję prawa i praktyki w tamtych czasach.

Autor podjął się bardzo ambitnego zadania i z tego trudnego zadania wywiązał się znakomicie. Zadanie, jakie sobie postawił jest z pewnością niełatwe, tym bardziej, że autor przedstawił opracowanie dotyczące przestępstwa szpiegostwa z uwzględnieniem pokrewnych typów przestępstw, takich jak m. in. zdrada ojczyzny, dezinformacja czy zdrada dyplomatyczna kraju. O tych pokrewnych typach

przestępstw mowa jest w szczególności już w rozdz. I poświęconym zagadnieniom ogólnym, a także w rozdz. II.

Obranie za przedmiot rozprawy doktorskiej określonego typu przestępstwa zazwyczaj daje poczucie, że temat ma ściśle określone ramy, a gdy tak jest, autor może mieć poczucie pewności co do tego, jak określone są granice pola, po którym przyszło się mu poruszać. Są jednak takie typy przestępstw, w przypadku których granice te nie są ostre. Do takich należy właśnie przestępstwo szpiegostwa, co autor świetnie unaoczniał w swych rozważaniach zamieszczonych już w rozdziale I rozprawy.

O tym, jak szeroki jest zakres tematyki dotyczącej działalności szpiegowskiej, co utrudnia omówienie wszystkich jej aspektów i zmusza do skupienia się na wybranych zagadnieniach autor wyraźnie pisze także w ostatnim akapicie jego rozprawy. Autor stwierdza, że "sama działalność szpiegowska stanowi szeroką tematykę, nie sposób więc poruszyć w pracy możliwie wszystkich jej aspektów i zagadnień". Dodaje, że: "Ujęcie eksploracyjne problemu skupiło się zatem na prezentacji cech rozwiązań karnomaterialnych i zjawiska szpiegostwa w Polsce".

Konieczność dokonania selekcji zagadnień poruszonych w rozprawie nie zmienia faktu, że praca stanowi wielostronne studium omawianej tematyki.

Bogactwo wątków uwzględnionych przez autora w jego rozprawie zapowiada **opis celu pracy i pytania badawcze** wskazane w pierwszej części pracy (we "Wstępie").

Autor wskazał, że zasadniczym celem pracy jest dokonanie ewaluacji zmian prawnych w zakresie kryminalizacji działalności szpiegowskiej, a także dokonanie charakterystyki zjawiska szpiegostwa w Polsce. Autor określił także pośrednie cele pracy, do których zaliczył sformułowanie postulatów *de lege ferenda*, dotyczących właściwej kryminalizacji działalności szpiegowskiej w Polsce i sformułowanie właściwej prognozy kryminalnej zjawiska szpiegostwa.

W tej wstępnej części pracy autor przedstawił główne i szczegółowe pytania badawcze, do których zaliczył następujące pytania:

(1) W jakim zakresie rozwiązania prawne dotyczące kryminalizacji działalności szpiegowskiej są efektywne w ściganiu i zwalczaniu tego rodzaju przestępstw w Polsce?

(1.1) W jakim zakresie rozwiązania prawne dotyczące kryminalizacji działalności szpiegowskiej są efektywne w ściganiu i zwalczaniu tego rodzaju przestępstw w Polsce w okresie 1946-1969?

(1.2) W jakim zakresie rozwiązania prawne dotyczące kryminalizacji działalności szpiegowskiej są efektywne w ściganiu i zwalczaniu tego rodzaju przestępstw w Polsce w okresie 1970-1989?

(1.3) W jakim zakresie rozwiązania prawne dotyczące kryminalizacji działalności szpiegowskiej są efektywne w ściganiu i zwalczaniu tego rodzaju przestępstw w Polsce w okresie 1990 do chwili obecnej?

(2) Jakie propozycje zmian *de lege ferenda*, dotyczące kryminalizacji działalności szpiegowskiej, należy uznać za właściwe?

(3) Jaki jest zakres rozpoznania zagrożenia działalnością szpiegowską państw obcych przeciwko Polsce?

(3.1) Jaki jest zakres rozpoznania zagrożenia działalnością szpiegowską państw obcych przeciwko Polsce w okresie 1946-1989?

(3.2) Jaki jest zakres rozpoznania zagrożenia działalnością szpiegowską państw obcych przeciwko Polsce w okresie od roku 1990 do chwili obecnej?

(4) Jakie kierunki zainteresowań dominują w działalności szpiegowskiej państw obcych przeciw Polsce?

(4.1) Jakie kierunki zainteresowań dominują w działalności szpiegowskiej państw obcych przeciw Polsce w okresie 1946-1989?

(4.2) Jakie kierunki zainteresowań dominują w działalności szpiegowskiej państw obcych przeciw Polsce w okresie od roku 1990 do chwili obecnej?

Podstawową **metodą badawczą** zastosowaną w pracy dla analizy aspektów prawnokarnych jest - jak to zostało wskazane we Wstępie - metoda dogmatyczna. W pracy zastosowana została również metoda badania prawa w ujęciu historycznym oraz metoda prawnoporównawcza.

Podstawową metodą badawczą zastosowaną w pracy dla analizy aspektów kryminologicznych jest metoda badania etiologii i zjawiska szpiegostwa w ujęciu historycznym z zastosowaniem również ewaluacji zmian zjawiska szpiegostwa. Uzupełnieniem analizy w zakresie etiologii i symptomatyki kryminalnej są opisy i analiza wybranych przypadków działalności szpiegowskiej w Polsce takich jak: sprawa Polimexu, sprawa małżeństwa M. i S. Preissów, sprawa B.Z. Walewskiego oraz sprawa M. Piskorskiego.

Autor trafnie zsynchronizował **strukturę pracy** z postawionymi pytaniami badawczymi.

Obejmuje ona 6 rozdziałów:

Pierwszy z nich został poświęcony zagadnieniom ogólnym, drugi - karnomaterialnym aspektom przestępstwa szpiegostwa w ujęciu historycznym. Rozdział trzeci został poświęcony karnomaterialnym aspektom przestępstwa szpiegostwa *de lege lata*. Przedmiotem rozdziału czwartego jest projekt zmian zakresu kryminalizacji szpiegostwa z 2023 roku, zaś rozdział piąty obejmuje komparatystykę i postulaty *de lege ferenda*. Rozdział szósty obejmuje kryminologiczne aspekty przestępstwa szpiegostwa. Wnioski z analiz zawartych w tych rozdziałach i uwagi podsumowujące zostały zamieszczone w Zakończeniu pracy.

Zakończenie pracy zawiera **podsumowanie** badań kolejno w płaszczyźnie wszystkich postawionych w pracy pytań badawczych oraz wnioski odnoszące się do obowiązującego stanu prawnego, a także wnioski *de lege ferenda*.

3. Ocena rozprawy

Praca doktorska Remigiusza Rosickiego zasługuje na bardzo wysoką ocenę.

Z pewnością na ocenę taką zasługuje głębokie wejście przez autora w omawianą tematykę z uwzględnieniem zarówno analizy prawnokarnej działalności szpiegowskiej, jak i analizy kryminologicznej.

Walorem pracy jest ścisłe powiązanie **analizy dogmatycznej** z uwzględnieniem **praktycznych aspektów** omawianej problematyki, co w szczególności znajduje wyraz zarówno w zawartych w pracy opisach orzecznictwa i w przedstawieniu w pracy fenomenologii przypadków, którym autor poświęcił część rozdziału szóstego.

Opisując i analizując w swej pracy uregulowania dotyczące przestępstwa zarówno w ujęciu historycznym, jak i *de lege lata* autor świetnie wypunktował wiele rozwiązań o istotnym znaczeniu dla ich stosowania, a w szczególności te budzące spory oraz krytyczne uwagi podyktowane przekonaniem o niepewności dostatecznej pewności prawa w tym zakresie.

Na wysoką ocenę zasługuje przyjęta **struktura pracy**, w szczególności - jak już wyżej podkreślono - trafnie przyjęta sekwencja rozdziałów odzwierciedlająca logiczne powiązanie zaprezentowanych we Wprowadzeniu pytań badawczych.

Na uznanie zasługuje bardzo wnikliwe oraz dyskursywne podejście Autora do omawianej problematyki. Autor trafnie eksponuje kluczowe zagadnienia i opisuje rozbieżności interpretacyjne. Można zachęcić autora, by w przypadku opracowania przyszłej książki na bazie rozprawy albo w przypadku opracowania osobnego artykułu, w sposób bardziej kompleksowy wyeksponował problematykę ukazującą powiązanie przestępstwa szpiegostwa z rozwojem nowoczesnych technologii, w tym z wykorzystaniem sztucznej inteligencji w działalności szpiegowskiej. W obecnym kształcie rozprawy tematyka ta jest rozproszona (autor porusza tę tematykę m. in. na str. 30, 43,45, 54, 60, 81, 88,186, 281,383. Jej pogłębienie w przyszłych publikacjach byłoby z pewnością cenne.

Rozdział pierwszy pracy zatytułowany "Zagadnienia ogólne", jest szczególnie bogaty pod względem merytorycznym, tj. pod względem doboru opisanych tu wątków związanych z przestępstwem szpiegostwa i z pokrewnymi typami przestępstw.

W rozdziale tym autor poruszył wiele interesujących i ważnych zagadnień, takich jak związane z przestępstwem szpiegostwa kwestie etyczne, aspekty międzynarodowe, etymologia pojęć mających

zastosowanie w przypadku tego typu przestępstwa albo przestępstw powiązanych z działalnością szpiegowską i przestępstw pokrewnych (m. in. dywersji, sabotażu, czy dezinformacji), aspekty historyczne, zróżnicowanie kategorii działalności szpiegowskiej, aspekty dotyczące motywacji leżącej u podłoża tych przestępstw.

Wszystkie te - bardzo różnorodne wątki - w rozdziale pierwszym opisane zostały przez autora pod ogólnym tytułem jako "Zagadnienia ogólne". Również w przypadku tych zagadnień - w przyszłych publikacjach warto byłoby - po wyodrębnieniu niektórych opisanych tu zagadnień opatrzyć je szczególnymi tytułami albo śródtytułami. Z pewnością przyczyniłoby się to do większego wyeksponowania omówionych w tym rozdziale tematów i ułatwiłoby to czytelnikom zapoznanie się z opracowaniem.

Autor uwzględnił w pracy w szerokim zakresie prawniczą literaturę przedmiotu, z wykorzystaniem licznych publikacji autorów zagranicznych. W pracy zamieścił wykazy **bibliografii** dołączane z osobna do każdego rozdziału, a czasem i części rozdziału obejmujące publikacje wykorzystywane przez niego w tych poszczególnych częściach rozprawy. Trochę szkoda, że autor nie zamieścił w swej pracy - niezależnie od tych częściowych wykazów bibliografii - osobno pełnej bibliografii obejmującej wszystkie pozycje zamieszczone w tych częściowych wykazach. Ułatwiłoby to uzyskanie przez czytelników rozprawy pełnej wiedzy na temat całości bibliografii jego pracy.

Warto zwrócić uwagę także na fakt, że wiele kolorytu wnosi do pracy nawiązanie do słynnych pozycji z literatury (np. do książek Agaty Christi, Lewis Carroll, Josepha Conrada, Johna Carré, Guy de Maupassant i słynnych filmów poświęconych tematyce szpiegowskiej, np. filmu Orsona Wellsa, czy Philipa Kaufmana).

Wnikliwej analizy autor dokonał w kluczowym rozdziale trzecim poświęconym karnomaterialnym aspektom przestępstwa szpiegostwa *de lege lata*. Autor dokonał tu analizy typu podstawowego oraz kwalifikowanych typów przestępstwa szpiegostwa, a także *sui generis* przygotowania do przestępstwa szpiegostwa. Rozdział ten obejmuje również analizę pokrewnych innych typów przestępstw (przestępstwa dezinformacji wywiadowczej i zdrady dyplomatycznej).

Wnioski autora płynące z tych analiz są opisane w pkt 8 tego trzeciego rozdziału. Autor wskazał tu, że w kk z 1997 r. w porównaniu z poprzednim stanem prawnym dokonano dalszej konsolidacji przepisów określających przestępstwa przeciwko państwu, zlikwidowano między innymi przestępstwo porozumienia na szkodę państwa, dokonano zmiany treści i struktury przepisów kryminalizujących przestępstwo szpiegostwa, dezinformacji wywiadowczej i zdrady dyplomatycznej, przejęto interpretację niektórych znamion czynów związanych z szeroko rozumianą działalnością szpiegowską w ustawodawstwie przedwojennym i powojennym do stanu prawnego na gruncie kk z 1997 roku. W

porównaniu z poprzednim stanem prawnym zmniejszył się stopień dolegliwości sankcji za czyny związane szeroko rozumianą działalnością szpiegowską,

Autor stwierdził również, że w ramach zmiany systemu kar wchodzącego w życie w 2023 r. ustawodawca zwiększył odpowiedzialność karną za pierwszy typ kwalifikowany przestępstwa szpiegostwa; natomiast w drugim typie wskazał, że sprawca podlega odpowiedzialności karnej od 5 lat do lat 25, oraz że ustawodawca, podobnie jak w poprzednim stanie prawnym, użył jako znamienia terminu „wywiad”, który w sposób istotny zawęża czyny szpiegostwa do działania na rzecz określonego podmiotu. Podkreślił również, że ze względu na użycie przez ustawodawcę jako znamienia terminu „wywiad” czasami może wystąpić problem z przypisaniem stanu faktycznego do znamion przestępstwa szpiegostwa, chociażby ze względu na różny zakres działalności wywiadu kryminalnego albo wchodzenie w skład tego typu wywiadu do szerszych struktur, jakimi są wspólnoty wywiadowcze.

W kolejnym wniosku autor wskazał, że użycie, jako znamienia, terminu „wywiad” w określonych sytuacjach wywołuje wątpliwości ze względu na różne jego rozumienie na gruncie studiów nad wywiadem, a sam termin „obcy wywiad” jest węższy w stosunku do terminu „obce państwo”. Wskazał także na problemy związane z użyciem przez ustawodawcę w opisie przestępstwa szpiegostwa, jako znamienia pojęcia „wiadomości”.

Zwrócił również uwagę na problemy, jakie może rodzić kryminalizacja jednej z postaci typu uprzywilejowanego (*sui generis* przygotowania) przestępstwa szpiegostwa, przy użyciu znamienia „zgłoszenia gotowości”.

Autor podkreślił również potrzebę weryfikacji przepisów wynikłą w związku z występowaniem nowych form zagrożeń związanych z postępem technologicznym.

Bardzo ważnym i interesującym dopełnieniem opisu problematyki materialnoprawnej przestępstwa szpiegostwa w polskim prawie karnym jest treść rozdziału piątego zawierającego opis i analizę uregulowań dotyczących działalności szpiegowskiej w prawie trzech państw skandynawskich (Danii, Norwegii i Szwecji) oraz trzech państw bałkańskich (Chorwacji, Serbii i Turcji).

W opisie wniosków płynących z analizy rozwiązań prawnych w w.w. państwach - tytułem przykładu można stwierdzić, że autor podkreślił, że rozwiązania te najczęściej określają podmiot, na rzecz którego sprawca prowadzi działalność szpiegowską jako obce państwo lub rząd (obcą władzę), w przypadku Norwegii uwzględniono nawet organizację terrorystyczną (w przypadku Polski jest to obcy wywiad), autor wskazuje również, że rozwiązania prawne w innych państwach w różny sposób prezentują cechy informacji będące przedmiotem działalności szpiegowskiej i w różny sposób określają okoliczności, które decydują o postaci kwalifikowanej przestępstwa

szpiegostwa, jak również o istnieniu szczególnych przypadków przestępstw szpiegostwa poprzez wskazanie cech jego podmiotu (w przypadku regulacji norweskich takimi podmiotami są członkowie władzy wykonawczej i ustawodawczej, Sądu Najwyższego, a także członkowie kierownictwa cywilnego i wojskowego sił zbrojnych). Autor zamieścił tu także szereg innych wniosków.

Autor uwzględnił w swej pracy (w rozdziale czwartym) złożony do Sejmu w dniu 17 kwietnia 2023 r. projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (warto by było podać nr druku sejmowego: nr 3232, a nie tylko nr autopoprawki: nr 3232A - złożonej do Sejmu w dniu 26 maja 2023 r.). Projekt ten zawiera w szczególności propozycję zmiany przepisów dotyczących opisu przestępstwa szpiegostwa, dodania postaci przestępstw kwalifikowanych, zaostrzenia karalności oraz objęcia karalnością formy stadialnej przygotowania (z górną granicą wymiaru kary: 8 lat pozbawiania wolności), a także wprowadzenia nieumyślnej odmiany tego przestępstwa).

Autor przeprowadził wnikliwą analizę tego projektu; projektowi temu poświęcił cały czwarty rozdział swej pracy. Zamieścił w nim szereg krytycznych uwag w stosunku do tego projektu, w szczególności wskazując na niezgodność uregulowań proponowanych w tym projekcie z fundamentalną zasadą prawa karnego: *nullum crimen sine lege certa*.

Obecnie, w momencie ukończenia niniejszej recenzji, prace dotyczące tej ustawy nie zostały jeszcze zakończone - po uchwaleniu tej ustawy przez Sejm w dniu 7 lipca 2023 r. ustawa ta trafiła do Senatu. Senat wniósł poprawki i ustawę tę w dniu 1 sierpnia 2023 r. skierowano do Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach. W dniu 16 sierpnia 2023 r. Komisja ta przedłożyła wniosek o przyjęcie części poprawek (sprawozdanie Komisji druk nr 3596).

Szczególnie interesującą częścią pracy jest jej ostatnia część nosząca tytuł "Zakończenie". Bardzo wysoko wypada ocenić zamieszczone tu wnioski. Ich układ ściśle odpowiada zakresowi pytań badawczych sformułowanych przez autora we "Wstępie do pracy". niezależnie od podkreślenia istotnej wagi wniosków ukazujących w sposób syntetyczny zakres kryminalizacji działalności szpiegowskiej w płaszczyźnie ewolucji prawa w tym zakresie, warto podkreślić zamieszczenie przez autora szczególnie interesujących też odnoszących się do podstaw kryminalizacji działalności szpiegowskiej oraz efektywności w ściganiu i zwalczaniu tego rodzaju przestępstw w Polsce w okresie od roku 1990 do chwili obecnej. Jedną z głównych tez autora jest tu stwierdzenie, że mimo zmian kodeksowych, w warunkach III Rzeczypospolitej działalność szpiegostwa nadal poddawana jest relatywnie szerokiej kryminalizacji. Autor podkreśla, że problemem nie jest jednak jej zakres, lecz stosowanie odpowiedniej taktyki kryminalnej przez polskie służby wywiadowcze.

Autor podkreśla również, że w typie podstawowym *de facto* karane jest wykonanie chociażby jednego zadania na rzecz obcego wywiadu przeciwko Polsce oraz że kryminalizacja obejmuje,

wbrew niektórym opiniom, nawet działania OSINT (*Open-source intelligence*), które polegają między innymi na zbieraniu ogólnodostępnych informacji w archiwach, *researchu* prasowym, tłumaczeniu tekstów, opracowywaniu charakterystyk osób.

Z pewnością do bardzo interesujących wniosków autora należy zaliczyć tezy dotyczące zakresu rozpoznania zagrożenia działalnością szpiegowską państw obcych, co autor opisuje w dwóch przedziałach czasowych: w okresie 1946 - 1989 oraz w okresie od roku 1990 do chwili obecnej.

W odniesieniu do niektórych kwestii opisywanych w zakończeniu autor zamieszcza też uwagi wytyczające kierunki przyszłych badań, co z pewnością należy zaliczyć do szczególnie cennych wartości jego rozprawy.

Praca jest napisana w sposób przejrzysty, co do zasady dobrą polszczyzną. Warto, by w przyszłej publikacji autor rozważył sposób ujęcia wszystkich przypisów- zgodnie z tradycją polskich opracowań monograficznych - w dole każdej ze stron. W pracy autor wiele przypisów umieścił w formie skrótowej wewnątrz tekstu.

Całość tekstu czyta się z dużym zainteresowaniem, do czego w dużej mierze przyczynia się należyte wyeksponowanie przez autora omawianych kolejno problemów i logicznie przyjęta przez niego sekwencja omawianych wątków.

4. Podsumowanie oceny rozprawy

Rozprawę doktorską Remigiusza Rosickiego cechuje wysoki poziom naukowy i jest ona oryginalnym oraz cennym osiągnięciem autora. Autor dokonał w pracy analizy trudnych, ważnych i kontrowersyjnych problemów.

Pracę doktorską cechuje wnikliwe podejście do omawianej tematyki. Walorem pracy jest ściśle powiązanie analizy dogmatycznej z uwzględnieniem praktycznych aspektów omawianej problematyki, w tym orzecznictwa sądowego.

Na szczególnie pozytywne podkreślenie zasługuje należyte zsynchronizowanie pytań badawczych z częścią zawierającą Podsumowanie. Ocena ta odnosi się również do wniosków prezentowanych w pracy, zarówno *de lege lata*, jak i *de lege ferenda*, w tym w formie syntetycznego podsumowania.

Praca napisana jest poprawnym językiem, w sposób przejrzysty i logiczny oraz świadczący o bardzo dobrym warsztacie naukowym i bogatej także ogólnej teoretycznej wiedzy autora w zakresie prawa karnego.

Analizy zamieszczone w pracy, w tym także jego ocena projektu ustawy dotyczącego zmian zw. z przestępstwem szpiegostwa oraz zgłoszone przez niego wnioski *de lege ferenda* uzasadniają

stwierdzenie, że rozprawa doktorska Remigiusza Rosickiego stanowi oryginalne rozwiązanie w zakresie przestępstwa szpiegostwa, które będzie znajdować zastosowanie w sferze szeroko rozumianych stosunków społecznych.

Wysoki poziom pracy doktorskiej Remigiusza Rosickiego wskazuje na posiadanie przez niego umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Z pewnością z uwagi na poruszenie w pracy wielu ważnych dla praktyki problemów, będzie ona cennym źródłem wiedzy i inspiracji dla dyskusji dotyczących omawianej w pracy tematyki.

5. Wniosek końcowy

W konkluzji niniejszej recenzji pragnę podkreślić, że pracę doktorską Remigiusza Rosickiego pt. "Karnomaterialne i kryminologiczne aspekty przestępstwa szpiegostwa w Polsce" należy ocenić bardzo wysoko. Praca ta jest dojrzała pod względem naukowym. Praca ta spełnia wszystkie ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim. W związku z powyższym przedkładam Wysokiej Radzie niniejszą recenzję oraz wnoszę o przyjęcie recenzowanej pracy jako rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Składam również wniosek o przyznanie tej pracy wyróżnienia.

(prof. dr hab. Małgorzata Król-Bogomilska)